

Тыва дыл эртемнин ажилчын программазының аннотациязы

Тыва дыл 3 класска тыва дыл программанын Тыва Республиканың ниити өөрөдигезинин кол (долу эвес) школага тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр тургускан. Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөрөдиге черлеринге төрөөн дылды өөрөдири уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээди алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкенин билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

3-ку класстын тыва дыл программанын Тыва Республиканын ниити өөрөдигезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле

куруне стандарттарына дууштүр тургускан. Ук программа Тыва Республиканын өөрөдиге, эртем болгаш аныктар политиказынын яамызынын өөрөдиге-методиктиг човулелин чопшээрели-биле 2008 чылда чырыкче парлаттынып ундуртунген.

Өөрөдиглиг план Э.Д. Ондарнын «Методиктиг сумелеринин» (дорт чылдыг эге школанын 3-ку класзынын «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээди алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программанын негелделеринге дууштүр эге класс башкыларына А.А. Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдиртиглер чыындызы» - биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити өөрөдигезинин национал девискээр кезээ 3-ку класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниинин, дараалашкаанын, коргузуглуунун болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

3-ку класска Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар «Тыва дыл» номун Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал өөрөдиге яамызы

бадылап, 2013 чылда парладып ундурген.

Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-ку класска тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр бердинген.

Программада негелделер дараазында болуктерден тургустунган:

- 2-ги класска алган билиглерин, мергежилдерин болгаш чанчылдарын системажыдып катаптаары;

- уннер болгаш ужуктер;

- состер;

- чугаа кезектери;

- домак;

- чыл дургузунда ооренгенин катаптаары.

3-ку класска тыва дылды өөрөдириинин кол сорулгалары:

1. Уругларны медерелдии-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр өөрөдир;

2. Оларга төрөөн дыл литература талазы-биле эге билиглерни бээр;

3. Уругларны ном ажыглаарына чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;

4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына ундезилээш, өөреникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;

5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;

6. Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол богаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарына өөреникчилерни чанчыктырар.

Программаны тургузуп тура дараазында принциптерни сагаан:

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларнын тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзырангай, тодаргай болуру - биле ангы-ангы хевирлерин ажыглап билиринге ооредир.
2. Торээн дылын шын, медреселдиг ажыглап билириниё принциви.
3. Коргузуг материалдарын ажыглаар принцип.
4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.
5. Уругларнын назы-харын барымдаалаан принцип.

Тыва дылда ооредилге программазын шингээттингенинин чижек туннелдери.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилер тыва дылды чон аразында харылзажырынын болгаш национал культуразынын кол херексели деп медресеп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларнын торээн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглапбилиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга ооредилгенин кол дозу база даап боданыышкынынын, медресеп билиишкенинин, чогаадыкчы чоруунсайзырадырынга кол херексел болур.

Тыва дылды ооренип турар уеде оореникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунун чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек медээ - дыннадыгны, ооредилге даалгаларын кууседиринге янзы-буру номнардан (ооредилге номнары, энциклопедия, словарьлар, солун- сеткуулдерден) тып ооренир.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилерниё чаа ооредилге материалын оорениринге сонуггалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага оорениринин дозу болур.

Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразыныё чурумунга, аас чугаазынга, торээн дылынга хамаарылгазы чоннун сагыш- сеткилинин бедик кодурлуушкунунун херексели деп билип алыр ужурлуг.

3-ку классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

Личностуг.

оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири.
- ооредилгенин чедииникиниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.
- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири
- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонуггалы бедип, ону хандыр ооренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.

- ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;

Оореникчилерге хевирлеттинер билиглери:

- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресеп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг окур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;

- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар;
- домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кезигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
- коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышкыннарынга чарып билири;
- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл узинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа узинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

МЕТАПРЕДМЕТТИГ

Регулятивтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.

Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.

- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
- Ооредилге узинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билер ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажышкын узинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл узинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Ооредилгеге херек билиглэрни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
 - Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
 - Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;
 - Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;
 - План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;
 - Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
 - Состерде орфограммаларны тып билири;
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:
- Херек билиглэрни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
 - Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
 - Логиктиг угаап боданышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
 - Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.
- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери
- Бодунун узел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;
- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага ооренип алган билиглэрин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.
- Ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;
- Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;
- Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.
- Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглэрин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг.

- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
 - Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
 - Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
 - Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресеп билип, эстетиктиг овур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
 - Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
 - Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири.